

Farkas Gábor Farkas

A bibliofil Farkas Lajos

A Révkomáromban született, losonczi előnevet viselő Farkas Lajos (1806–1873) ügyvéd gyűjteményének egyes darabjai gyakran kerülnek a filológia és a bibliofilia érdeklődési körébe, hiszen e korszak jelentős „régiségbúvárai” közé tartozva komoly bibliotékát vásárolt össze fél évszázad alatt.¹ Ennek ellenére életéről és könyvtára történetéről (kitől, mit, mikor és mennyiért vett, illetve kivel cserélt vagy kinek ajándékozott) eddig kevés szó esett. Igaz tehát Wix Györgyné állítása, miszerint Farkas – egykori gyűjteménye értékéhez képest – kevesebb figyelembe részesült, mint azt megérdemelné.² Am tudunk két kortárs ellenpéldát, amikor már a 19. században felhívták – igaz, röviden – a figyelmet Farkas gyűjteményére. Csontos János 1876-ban kiemelte, hogy Farkas budai könyvtára „minőségére nézve oly becses, hogy azt méltán a Jankovich gyűjteménye mellé helyezhetjük”.³ Közel két évtizeddel később Horváth Ignác pedig megemlítette az 1895-ös ősnymtatványkatalógusa előszavában, hogy e gyűjtemény a nemzeti könyvtár legjelentősebb gyarapodásai közé tartozik.⁴ Azonban Szinnyi József sem tud sokkal többet a rejtélyes könyvgyűjtőről, mint születése helyét és idejét, illetve szóba hozta, hogy foglalkozását tekintve „közalapítványi igazgatósági tisztelet-

¹ A kódexeire lásd: FARKAS Gábor Farkas, *Egy 19. századi magyar könyvgyűjtő és a kódexek = „Mestereknek gyengvének”*, Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára, szerk. Hende Fanni, Kisdi Klára, Korondi Ágnes, Bp., OSZK, Szent István Társulat, 2020, 175–182. További részletek a gyűjteményről: FARKAS Gábor Farkas, *The Codices of the Bibliophile Lajos Farkas, A book collector in the Carpathian Basin in the 19th century = Studia Bibliographica Posoniensia*, Bratislava, Univerzita knižnica v Bratislave, 2020, 150–160.

² WIX Györgyné, *Rég elfelejtett gyűjtőkről = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve*, 28(1984), 184–189.

³ CSONTOSI János, *A „Farkas Lajos”-féle gyűjtemény codexei a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában = Magyar Könyvszemle*, 1(1876), 134.

⁴ HORVÁTH Ignác, *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának ősnymtatványai: 1465–1500*, Bp., M. N. M. Könyvtára, 1895 (A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke, 1), VII. „a Farkas Lajos özvegyétől 1873-ban megvásárolt könyvgyűjtemény szolgáltatta az utolsó nagyobb járulékot e gyűjtemény gyarapodásához.”

beli ügyvéd” volt.⁵ Farkas más forrásokban pénzügyi hivatalnokként,⁶ tanácsosként,⁷ ügyészként⁸ vagy táblabíróként⁹ szerepelt. Gyűjteménye rekonstruálásához és a proveniencia kutatáshoz szükséges források többségét a nemzeti könyvtár kézírattára őrzi. A bibliotéka darabjaiért jelentős összeget: 7500 – más források szerint 3000 – forintot kellett fizetni az özvegyének 1873-ban.¹⁰

Farkas debreceni diákként írott pályamunkája dicséretben részesült 1826-ban.¹¹ Ezekben az években kezdődhetett szenvedélyes könyvgyűjtése,¹² amire feljegyzéseiben is kitért: „debreczeni deák koromban szerettem még ezeket 1824–1826” és hosszasan sorolta fel a tételeket.¹³ Jankovich Miklóshoz írt egyik levelében pedig arról emlékezett meg, hogy „gyermek korom óta bibliographusokat olvastam s két esztendeig, 19–21 esztendő létemre könyvtárnokoskodtam”.¹⁴ Ez a helyszín minden valószínűség szerint a debreceni református kollégium bibliotékája lehetett. A forrásokból kitűnik, hogy Farkas komoly műveltséggel ren-

⁵ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV, Bp., Hornyánszky, 1891–1914, III, 180.

⁶ BEÖTHY Zsolt, *Nemzeti Múzeum = Athenaeum*, 2(1874), c. 1078; *Vasárnapi Ujság*, 21(1874), 16, 252. „Farkas Lajos 1848–49-iki pénzügyminiszeri hivatalnok hagyatéka”.

⁷ *Sürgöny*, 5(1865), 211, 51–52. „Egy nagyérdékű magánkönyvgyűjteményre hívja fel a »P. H.« a magyar olvasó közönség figyelmét. Ezen gyűjtemény tulajdonosa nagyságos Losonczy Farkas Lajos, ideigl. nyugalmazott pénzügyi tanácsos úr.”; *Fővárosi Lapok*, 9(1872), 983. „Losonczy Farkas Lajos nyug. pénzügyi tanácsos pár nap előtt Budán meghalt; több unikummal igen szép könyvtárt hagyott hátra, melyet igen célszerű lenne a nemzet számára megszerezni.”; *Magyarország és a Nagyvilág*, 8(1872) 40, 480. „Halálzások. Farkas Lajos, nyug. pénzügyi tanácsos, ritka tudományu s főleg a bibliográfiában kitűnően jártas férfit, Budán, szept. 23-án.”

⁸ *Csokonai Mihály minden munkái*, számos kiadatlanokkal bővítve, jegyzésekkel világosítva s életrajzzal bevezetve kiadta Schedel Ferenc, Pest, Hartleben, 1844 (Nemzeti könyvtár), előszó.

⁹ Országos Széchényi Könyvtár [továbbiakban: OSZK] Kézirattár [továbbiakban: Kt.], Fond 16/292, Farkas Lajos Jankovich Miklóshoz, Pest, 1836. július 9.

¹⁰ MAJLÁTH Béla, *A Széchényi Országos Könyvtár a M. N. Múzeumban = Magyar Salon*, 5(1888), 514; *Magyar minerva, a magyarországi múzeumok és könyvtárak címkönyve*, közrebo-csátja a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, Bp., Athenaeum, 1900, 32.

¹¹ OSZK Kt., Quart. Lat. 2177. *Dissertatio historica ecclesiastico critica de originae ac principiiis fati item ac progressibus theologiae mysticae et scholasticae, necnon de mutationibus, quas utraque successu temporis tam in ritibus, quam in dogmatibus religionis peperit, facta per Ludovicum Farkas, Debrecini*, 1826. A kézirat végén következő bejegyzés olvasható: „Dissertatio praemio Hatvaniano digna iudicata Ludovici Farkas de Losontz nuper Coll. Refor. Debrecinensis Alumni. Notavi Debrecini d. 12. Oct. 1837. Joh. Madarász Dobrossy Professor”. Madarász Dobrossy János (†1839) a református kollégium tanára volt.

¹² Debrecenben található kötetei: OJTOZI Eszter, *Possessor bejegyzések a debreceni Egyetemi Könyvtár 1700–1750 közötti külföldi könyveiben IV. = Magyar Könyvszemle*, 115(1999), 230; Uő, *Possessor bejegyzések a debreceni Egyetemi Könyvtár 1700–1750 közötti külföldi könyveiben V. = Magyar Könyvszemle*, 115(1999), 451.

¹³ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 59r.

¹⁴ OSZK Kt., Fond 16/292, Farkas Lajos Jankovich Miklóshoz, Pest, 1836. július 12.

delkezett, olvasott latinul, ógörögül,¹⁵ németül, franciául,¹⁶ olaszul és angolul. Jó példa erre alapos és igen kritikus könyvismertetése a *Tudománytár* 1834-es évfolyamáról a *Tudományos Gyűjteményben*.¹⁷ Jellemző módon éppen a bibliofiliával kapcsolatos hiányosságokat fájalta legjobban hosszúra nyúlt, később komoly indulatokat keltő recenziójában:

»Prágában egy corvinianus codexet találtam a főiskola könyvtárában.« Nem is gondolhatni, hogy P. úr ezen corv. codexet bőven fel ne jegyezte volna; de itt a t. társasághoz írt levelében is illy nevezetességtől, mellynek megemlézését a társaság, és – minekutánna itt e levelek közöltetnek – a nagy akadémia, a közönség is méltán várható, egy két sort sajnálni, megbotsáthatatlan hiba. Szintén így van ide vetve: »Drezdában – corvinianus codex – három darabnál több bizonyosan nincsen.« Éppen illyen fajta mind az, mit a Jénai főiskola könyvtáráról említ, kivált ezek: »és még valamelyik oláh vajdának valami magyar senátorhoz írt levele vagyon« mitsoda utazó (bizonyosan nem bibliographus) szájába illenek? és mitsoda emberhez (bizonyosan nem »tudós társasághoz«) írt levélben foglalhatnak helyet? Ismét: »corvinianus codex is csak egy.« A »lipcsei« tzikkely után is így van oda hajítva: »van egy példány Chronicon budense,« mintha a Hess chroniconja olly úton útfélen található dolog volna. A lipsiai városi könyvtárban ismét: »egy corvinianus codex is vagyon« de hogy mitsoda, azt tsak a levélíró tudja.¹⁸

¹⁵ Oktatta is: „a Lector, Farkas Lajos Úr, a ki a Görög nyelv kezdetét, és a pura Mathesis eleit tanítja”. *A Debreczeni Reformatum Collegium népessége = Hasznos Mulatságok*, 10(1827), 92.

¹⁶ Fordításai: *A Konstantinápolyi főlholdak = Hasznos Mulatságok*, 17(1834), 66–70; Emmanuel Arago (1812–1896) francia politikus novellája: *L'Himalaya = Hasznos Mulatságok*, 17(1834), 113–116.

¹⁷ FARKAS Lajos, *Könyvesmertetés, Tudománytár. Közre bocsátja a magyar tudós társaság. Szerkezteti Schedel Ferencz, orv. dr. rendkiv. kir. prof. a m. tud. társaság rendes tagja. Első kötet. Három kőmetszettel. Budán, a magyar kir. egyetem betűivel. 1834. (Nagy 8-ad réten 250 lap.) = Tudományos Gyűjtemény*, 19(1835), 5, 108–123.

¹⁸ *Uo.*, 121–122. Az említett korvinák CSAPODI Csaba, CSAPODINÉ Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Hungarica, Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt, I–III*, Bp., MTAK, 1988–1994 (A MTAK közleményei, 23, 31, 33), Prága: 2522; Drezda: 1151, 1152, 1155; Lipcse: 1957; Jéna: 1823. tételek lehetnek. *A Budai krónika lipcsei példányáról a legfrissebb információ: FARKAS Gábor Farkas, A Budai Krónika eddig ismeretlen 18. századi kézírata = Magyar Könyvszemle*, 130(2014), 290. Ezzel kapcsolatban Farkas Lajosnak igaza volt, éppen ezekben az években komoly érdeklődés vetült az első hazai nyomtatványra, hiszen egy évvel később 1836-ban a nemzeti könyvtárba kerül a Jankovich-példány, rá két évre pedig Podhradzky József megjelenteti a krónika szövegét. *Chronicon Budense*, ed. Iosephus Podhraczky, Budae, typis Gyurián et Martini Bagó, 1838.

Petrovics Frigyes Keresztély (1799–1836) történész, jogtudós két külföldi beszámolója volt a kritika tárgya.¹⁹ Ebből később hatalmas vita kerekedett. Toldy Ferenc létrehozta az „anticritikai függelék” a *Tudománytárban*, ahol a lap szerzői válaszolhattak az őket ért támadásokra.²⁰

Bár Farkasnak nem állt szándékában „recenseálni”, mivel egy folyóirat cikkeit szerinte „szokatlan és unalmas, általánosan haszontalan és felületes” bírálat tárgyává tenni, mégis oldalakon keresztül sorolta a hibákat. Ugyanis már az első olvasásra is feltűnt neki a hibajegyzék hiánya. Megdicsérte a fordítói programot „mivel jelen tudományos míveltségünk más nemzetektől távol állván, a lefordított külföldi többnyire kedvesebb lehet a talán szinténúgy fordított vagy öszveszedetetett, de eredetinek tízmett hazainál”. Ám kevesellte a különbséget az eredeti cikkek és a fordítások díjazásánál (nyolc, illetve hat pengő forint). Felrótta a sok nyomdahibát: „sajnálni lehet, hogy a frantzia s kivált görög nyelvből felhozott néhány szovak hibásan nyomtattattak és ki nem javítottak.” Bosszantotta néha a témaválasztás is, miszerint a szerkesztő: „ne a Nigieren tett felfedezéseket, hanem reánk Magyarokra nézve érdekesebb értekezéseket válaszszon”. Ugyanis Farkas szerint angol, német és francia nyelvből olyan munkákat kellene lefordítani, amelyekből „nagyobb haszon vagy nagyobb gyönyörűség hárul olvasó közönségünkre”. Van arra is példa, ahol az eredeti, francia nyelven írt tanulmányt vetette össze a fordítással és mutatott rá a hibákra. Különösen bosszantó volt számára például Herodes és Herodotus összecserélése egy egyébként érdekes tanulmányban. Ugyancsak megemlítette, hogy az egyik cikk nem az angol eredetiből, hanem annak francia fordításából lett magyarítva. Stilisztikai megjegyzéseiben kitért arra is, hogy az „író nem a legjobb magyarsággal él e leveleiben, (de azért talán jó magyar)”, és megemlítette a szövegben rejlő magyartalanságokat is. Végezetül Erdy János, a később róla elnevezett, itt még nagyszombatiként emlegetett kódexéről írott ismertetését külön kiemelte, hogy „a Tudománytár I-ső kötete tsak ezen értekezésért is méltó a megszerzésre s hogy ez s efféle munkák a tudománytárban igen előkelő helyet foglalnak”. Bírálati jogosak voltak, kerülte a durvaságot, többször is elismerését fejezte ki a Tudománytár iránt, ám Toldy Ferenc mégis sértetten reagált. A hibák egy részéről úgy gondolta, hogy „semmivel sem czifrábbak, mint a Tud(ományos) Gy(űjtemény) majdnem minden kötetében megigazított szedői s néha írói botlások: és szerencsére a gondolkodó olvasó által elérhető”. Talán innen kezdődhetett Farkas és

¹⁹ PETROVICS Fridrik, *A M. Tud. Társaság rendes tagjának két levele a külföldről = Tudománytár*, szerk. Schedel Ferenc, Budán, Magyar Kir. Egyetem, 1834, 209–216.

²⁰ SCHEDEL Ferenc, *Anticritikai függelék a Tudománytárhoz, a VII. kötethez 1. Néhány szó a Tudománytár első kötetének bírálatára = Tudománytár*, 7(1835), I–VI, ahogyan Toldy fogalmazott: „A magyar tudós társaság célirányosnak és igazságosnak látván, hogy a Tudománytár írói, megtámadtatás esetében, magokat védelmezhessék, határozta: hogy ezentúl a Tudománytár mellé egy függelék adjon, mellyben az érdekllett írók védiratai közzé tétessenek.”; *Tudománytár (1834–1844) repertórium*, összeáll. Rózsa Mária, Bp., OSZK, 1999 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, új sorozat, 9), 8.

Toldy évtizedes rossz viszonya, ami kihatott a tárgyalt gyűjtemény sorsának alakulására is. Erre a legjobb példa a Mikes-kéziratok felfedezése, ugyanis több helyen Pulszky Ferencnek, illetve Toldy Ferencnek²¹ tulajdonítják ezt az eredményt. Ezt maga Pulszky is megerősítette a kéziratok első tudományos ismertetésében.²² A kortársak szintén úgy hivatkoztak később erre, hogy mindez Pulszky kutatási sikere lenne.²³ Pedig Farkas Lajos pontosan tudta, hogy mit vásárolt meg Kultsár Istvántól, mint ahogyan ezt több kéziratos listáján egyértelműen fel is tüntette. Ennek háttérében, vagyis ki fedezte fel valójában a kéziratokat, Toldy és Farkas már említett, évtizedekre visszamenő rossz viszonya lehetett. Hopp Lajos Mikes Kelemen kéziratainak a provenienciája kapcsán ütközött bele Farkas figyelemre méltó könyvgyűjtési szokásaiba. A könyvrajstromaiban szereplő Mikes-tételek útját igyekezett feltérképezni, és egyértelművé tette Farkas kiemelkedő szerepét a rodostói kéziratok megőrzésében.²⁴

Jegyzetei, könyvlistáihoz írt megjegyzései arra engednek következtetni, hogy temperamentumos gyűjtő volt, aki élete és vagyona nagyobb részét a bibliofiliának szentelte. Nem riadt vissza a káromkodástól sem, ha szerinte indokolatlanul magas árat kértek egy könyvért (és így lemaradt róla vagy kénytelen volt kifizetni érte a sok pénzt).²⁵ Pfeifer Ferdinánd (1833–1879) magyar könyvkiadó, könyvkereskedő lehetett indulatjának gyakori célpontja, aki 1857-től vette át Emich Gusztáv könyvkereskedését.²⁶ De megharagudott Nagy István gyűjtőre is, mert

²¹ Például *Vasárnapi Ujság*, 21(1874), 16, 252. „A Farkas-féle gyűjteményben régi magyar művek, eredeti kéziratok, sőt a mi egyes gyűjtőknél a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, középkori kódexek is találhatóak. Van egy Corvina is. De a mi fő: Mikes Kelemen nyolcz kötetnyi kézirata, melyek közül eddig irodalomtörténelmünk egyetlen egyről sem birt tudomással. (...) A kéziratot Toldy Ferencz kétségkívül Mikesének nyilatkozattáta ki.”

²² PULSZKY Ferenc, *Mikes Kelemen kéziratai = Fővárosi Lapok*, 9(1874), 630–631. „Midőn a nemzeti muzeum számára megvett Farkas Lajos-féle könyvtárhoz tartozó kéziratokat átvizsgáltam, a lajstromozatlanok közt feltűnt nekem tizenöt kézirat negyedrébten, mely ugyanazon egy kézzel írva, a múlt század bélyegét viselte magán és első pillanatra is érdekesnek látszott. Annál érdekesebbnek, miután néhány közülök évszámmal van ellátva, s kettőn a hely is meg van nevezve, a hol íratott, és ez a hely pedig Rodosto. Mindjárt Mikes Kelelent gyanítottam a szorgalmas íróban, és Toldy Ferenc, a ki oly sokat foglalkozott a múlt század e legnevezetesebb írójával, azonnal ráismert kézvonásaira.”

²³ „Mikes Kelemtől új munkákat talált Pulszki tavaly [1874] (...) Szatmári K. értekezett is felőlök, (...) Én irtam Gyulainak, (...)”. Szilágyi István Szabó Károlynak írt levelét idézi Hopp Lajos. *Mikes Kelemen összes művei*, [kész. a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében], szerk. Hopp Lajos, I–VI, Bp., Akadémiai, 1966–1989, II, 907.

²⁴ HOPP Lajos, *Mikes kiadatlan szépirodalmi munkája = Irodalomtörténeti közlemények*, 89(1985), 605; *Mikes Kelemen összes művei* 1966–1989, i. m. II, 907–914.

²⁵ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 46v. [áthúzva]: „495. Bouginé Handbuch der allgemeinen Litterär-geschichte nach Heumanns Grundrißen (!) Zürich 1789-802 7 Bd (: 2 f. 40) Unberecht. 10” utána megjegyzés a margón: „Ferdinandnak kurvaannya”.

²⁶ Pfeifer a francia származású Karl Joseph Bouginé (1735–1797) német evangélikus teológus és tanár ötkötetes (ami később két supplementummal bővült) irodalomtörténetét kínálhatta túl

drágállotta az egyik vételét.²⁷ Folyamatosan figyelte az európai aukciókat, összevetette az árakat, fél évszázad alatt elképesztő mennyiségű adatot halmozott fel,²⁸ ami állandóan segítette őt a döntésekben: kitől mit vegyen, kivel mit cseréljen. Levelezésben állt a korszak több neves antikváriusával is.²⁹ A tévesen naplóként emlegetett iratcsomagból, amely inkább a bibliofil Farkas Lajos könyvekre vonatkozó jegyzeteinek gyűjteménye, végig kísérhetjük egy-egy példány sorsát, felrajzolhatjuk kapcsolati hálóját, megtudhatjuk, milyen szerzők, művek, kiadások érdekelhették (és ez az érdeklődés hogyan változott). Több idegen vagy magyar nyelvű cikket részleteiben vagy teljes egészében kijegyzetelt, amely jól mutatja felkészülésének egyes fázisait. Említésre méltók a rövid ismertetései a *Hasznos Mulatságok*ban, amelyek megrajzolják széles körű érdeklődését és filológus pontosságát.³⁰ Például külön sorozatot szentelt a régi könyvek történetének is. Különösen érdekes az a fejezet, amikor a régi kéziratok jellemzőit, „ékkéségeit” veszi sorra.³¹ Tanácsa³² ma is érvényes lehet:

Arra, hogy valaki a régi kéziratok idejét meghatározni tudja, szükség, hogy az e tárgyban írt nevezetes munkák olvasása mellett, számtalan régi irományokat forgasson; a különféle nemzetek minden századi írásmódjaikat ismérje; a nyelvet, mellyen íratlak, értse; tudja millyen nedveket, millyen festékeket használtak különböző időszakokban, millyen volt a miniature rajzolatoknak és czirádáknak formájuk, a könyvek borítékja stb.

A bibliofil szenvedély a debreceni diákevek alatt kezdődött, akkor szerezte meg ugyanis Sinai Miklós (1730–1808) református lelkész, püspök könyvtárából

drágán. GOSSENS, Peter, *Weltliteratur, Modelle transnationaler Literaturwahrnehmung im 19. Jahrhundert*, Stuttgart, Weimar, J. B. Metzler, 2011, 36. és a 49. jegyzet.

²⁷ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 65r. „32. Capitum Concordiae Nagy István 5 f. gazemb(er)”.

²⁸ Ennek teljes körű feldolgozásából egy komolyabb szakdolgozat vagy akár egy kismonográfia is kikerülhetne.

²⁹ OSZK, Kt. Levelestár, Tross Edvin levele Farkas Lajoshoz (1853–1858); Bernard Quaritsch levele Farkas Lajoshoz (1865–1871); Asher levele Farkas Lajoshoz (1868–1870); List & Francke levele Farkas Lajoshoz (1870).

³⁰ Szellemes fordítása az európai városok építkezéseiről: FARKAS Lajos, *Az utcák és nyilvános helyek philosophiája Londonban, Edimburgban és Parisban = Hasznos Mulatságok*, 18(1835), 171–176; a Corvina-könyvtár értékének kiszámolása: *Hasznos Mulatságok*, 18(1835), 218–219. Rövid ismertetése Adriano Balbi (1782–1848) olasz földrajzi író és statisztikus munkáinak (pl. *Compendio di geografia universale*, 1817): *Hasznos Mulatságok*, 19(1836), 238; illetve John Bowring (1792–1872) angol nyelvész, közgazdász Ányos Pál-fordításáról (*Poetry of the Magyars*, 1830): *Hasznos Mulatságok*, 19(1836), 412–414.

³¹ FARKAS Lajos, *Könyvisméreti töredékek = Hasznos Mulatságok*, 17(1834), 41–44, 130–133, 281–284, 294–295, 321–324. De olvasható más rövid helyreigazítása is: FARKAS Lajos, *Irodalom és tudomány, Honi irodalmi quiproquo-k s tévedések = Budapesti Híradó*, 3(1847), 229.

³² FARKAS 1834, i. m. 322.

közel kéttucat kötetet.³³ Ebből mindössze két példányt tartott meg magának. Az egyik Fulvio Orsini (1529–1600) itáliai humanista művének egy 18. századi kiadása, amelyet 24 krajcárért vásárolt meg.³⁴ Másik pedig egy – később részletesen ismertetendő – unikum régi magyar könyv.³⁵ A többi kötetet értékesítette a következő időszakban. Ebből a feljegyzéseiből is kitűnik, hogy értett a hazai könyvpiachoz, és eldicsekedett azzal, hogy milyen jó üzletet csinált az általa megvásárolt Sinai-hagyatékból.³⁶ Egyébként Sinai Gábor (1826†) ügyvéd nemcsak Farkasnak, hanem Kazinczy Ferencnek és Jankovich Miklósnak is kínált, illetve adott el könyvet édesapja hagyatékából 1810-ben.³⁷ Érdekes, hogy még Sinai Miklós életében, a 18/19. század fordulóján készült jegyzéken – amelyet minden bizonnyal eladási szándékkal állítottak össze, mivel több tételnél olvasható: „ezt adom” vagy „nem adom el” kitétel – a különleges RMK nem tűnik fel.³⁸ Felbukkan viszont a példány részletes leírásával Farkas Lajos könyvtár-jegyzékén.³⁹ Ebből kiderül az is, hogy ez lehetett az alig tizennyolc éves fiatal diák egyik első szerzeménye.⁴⁰ Farkas ebben a feljegyzésben negyven tételt említett, amit megvásárolt a Sinai-örökösöktől, ám a naplójában mindössze huszonkettőt sorolt fel. Az eltérő számokra talán magyarázat lehet a kolligátumkötetek száma: jegyzékébe beleszámolta a bibliográfiai egységeket, míg a naplójába nem adott külön

³³ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 58r. „1. Sinai Miklós könyvei közül, Gábor fia örökösaitől 1824ben vettem e következőket (...)”.

³⁴ URSINUS, Fulvius, *Virgilius collatione scriptorum Graecorum illustratus*, Loevardiae, Coulon, 1747; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 59r. „21. Ursini Virgilius illustratus. Leovard. 747. (24 kr.)”.

³⁵ RMNY 359.

³⁶ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 59r. „Eladtam 50 p. fr. árát, 7 cikkelyt, a megmaradtak érnek mintegy 453 frtot: és így az egész summa 503 f. p. p. mellyet vettem 15 ftért 8 krért!”.

³⁷ *Kazinczy Ferenc levelei Jankovich Miklóshoz (1809–1825)*, közléteszi Lukinich Imre = *Akadémiai Értesítő*, 47(1937), 165. „Sinai Gábor azt felelé nékem tíz nap előtt vett levelében, hogy atyja könyveinek laistromát most készíteti; s közleni fogja velem, mihelytt kész lészen. Venni fogod tehát azt.” Egy évvel később Kazinczy Kőlcsey Ferencnél érdeklődött a Sinai-könyvtár sorsa felől: *Kazinczy Ferenc levelezése*, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága megbízásából közléteszi Váczy János, Bp., M. Tud. Akadémia, 1890–1960, VIII, 1996. „Sinainak kیه leve Bibliothecája?”.

³⁸ TóTH Béla, *Debrecen könyvtári kultúrája a 18. században = Magyar Könyvszemle*, 97(1981), 74.

³⁹ OSZK Kt., Fol. Hung. 1887/3. *Néhaj Farkas Lajos könyvtárának laistromai III. Magyarországra vonatkozó XVI., XVII. és XVIII-dik századi latin, s magyar nyomtatványok*, f. 26r–v, 72. tétel.

⁴⁰ *Uo.*, „Seconde comédie en langue hongroise, exemplaire unique. Ce livre de haute importance provient aussi de la collection de Niclas (!) Sinai, et c’est un de ma première acquisition. Je n’avais que 18 ans quand je l’ai acheté de Gabriel Sinai avocat, fils du célèbre savant, avec une quarantaine de volumes imprimés et manuscrits. Je l’ai décrit assez long dans »Hasznos Mulatságok« (Nro 7. et 8. de 1838) et j’en donnai des extraits, sous le titre: »A nyomtatásban megjelent második magyar színjáték ismertetések«.

számot minden tételnek, hiszen ott a vételi és eladási értékek szerepeltek, amelyet a teljes kötetre értett.

Am Farkas az egy példányban fennmaradt, végén csonka⁴¹ iskoladrámát is tartalmazó kolligátumkötetet⁴² szétbontotta, és a másik két nyomtatványt később értékesítette. Ennek előzménye Jankovich Miklóssal való nézeteltérése lehetett. A másik két régi magyar könyvet leválasztotta a Szegedi-nyomtatványról és elcserélte őket. Révay Péter Szent Koronáról írt könyve⁴³ esetében nem tudjuk, hogy ez az első vagy a második kiadás lehetett, ám – hasonlóan a Szegedi-nyomtatványhoz – ez a példány is csonka volt. A másik kötet pedig Paulus Ritter (1652–1713) horvát történetíró Zágrábban megjelent, hexameterben íródott költeménye.⁴⁴ Nem tudjuk, mi lett a példányokkal. A horvát szerző Szent László-orációja – amely szintén unikumpéldány – a horvát nemzeti- és egyetemi könyvtárban található, s ugyanaz a provenienciája, mint a szóban forgó Ritter-műnek: Velimir Gaj (1845–1902) horvát író szerezte meg 1873-ban.⁴⁵ Farkas jóval a halála előtt már túladott ezen a példányon Carl Armbruster (1797–1840) bécsi könyvkereskedő⁴⁶ közvetítésével, feltehetően egy másik könyvért cserébe.

Toldy Ferenc belekeverte a *Theophania* unikumpéldányát is évtizedes vitájukba, tudniillik ki volt az a rejtélyes gyűjtő, aki éveket nem adta vissza Farkasnak⁴⁷ ezt a bibliográfiai ritkaságot:

A Hasznos Mulatságok egészen más bélyegűek; szűkebb terjedelmű lapjaikon többnyire apróbb cikkek állanak, s ritkábban a jelenkor érdekeihez mértek, köztök az előtt gyakran – most már ritkábban –

⁴¹ TOLDY Ferenc, *A magyar költészet története az ősidőktől Kisfaludy Sándorig*, Pest, Heckel-nast Gusztáv, 1867, 204. „Egyetlen, két levél hián teljes, példánya Sinai Miklós könyvtárából, most annak első ismertetője Farkas Lajos birtokában, Sinai által eszközölt s átnézett másolata pedig Pécelen a Ráday-könyvt.”

⁴² OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 58. „(Egyetlenegy példány.) Hozzá voltak kötve: [áthúva]: Révai de S Corona 4to (nem vala eleje) Ferd. ráadás Bnak – Plorantis Croatiae saecula duo, Carmine Descripta ab equite Paulo Ritter. 1702. 4to Csere Armbr. [felette]: nagy mocsok kersztül rajta(?)” [alatta:] „(:Vala becsülve e könyv 48 Krra!)”

⁴³ RÉVAY Péter, *De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute* (RMK III. 1118, 1795).

⁴⁴ RITTER, Paul, *Plorantis Croatiae saecula duo, CarMIne DesCrIpta (1702) ab equite Paulo Ritter*; [Zágráb], [s. n.], 1703 (RMK II. 2195).

⁴⁵ SZÖRÉNYI László, *Paulus Ritter Szent László-életrajza = Irodalomtörténeti Közlemények*, 103(1999), 416; GAJ, Velimir, *Knjižnica Gajeva: ogleđ bibliografskih studija*, Zagreb, Tisk Gajeva, 1875, 56. Három példányban szerepel ez a Ritter-mű a katalógusban.

⁴⁶ Armbruster megszerezte Rudolf Gräffer (1734–1817) könyvkereskedői kiváltságát 1819-ben, és ő alapította az első kölcsönkönyvtárat is Bécsben. Könyvesboltja a legnagyobbak számított ekkor a városban. HEYDEMANN, Klaus, *Klassische (deutsche) Literatur aus Österreich = Brüner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 14(2001), 121–145.

⁴⁷ Lásd erre A. Ω.: *Curiosum = Századunk*, 1(1938), 20, 159–160. „Azon szomorú körülmélésnek, hogy Magyarországon nem tanácsos, csak egy példányban megmaradt magyar könyveket más tudósokkal közleni, s hogy többnyire hálátlan dolog a magyar folyóírásokat s tudósokat útbizonyítani akarni, a következő példa is bizonyítja.”

»veszekedések« is. Álló nevezetességgel bírnák az idei számokban Szegedi Lőrincz Theophaniájának bő megismertetése Farkas Lajostól *) , s némelly XVI. XVII. századbeli m. énekek. *) Az 58–59-d lapokból azt tudom meg, hogy Farkas Lajos úr azon hálát érdemlő bizodalommal és szivességgel viseltetett a magyar költészet kézikönyve kiadói iránt, hogy a Theophania exemplar unicumát velök haszonvétele vegett dec. 1830. közlötte s 1833. szinte dec., nagy ügygyel bajjal tudta kezeihez visszakeríteni. Noha én nem emlékezem, hogy a ritka, sőt egyetlen könyvet valaha láttam volna, s a F. úr szivességével soha sem éltem; az illy, követést érdemlő közlékenység becsét méltányolni tudván, itt a szándékért is őszinte köszönetet mondok. S. F.” 515. „A Hasznos Multságok is kaptak Kunoss felebbi, rövid czáfolatán ***); s itt jelent meg Farkas Lajos theophaniai vádja, melyre Schedel a Figy. 255. szeletén nyilatkozott, de hallgatván, mint illett, a köpökről, mikkel Farkas küzdött.⁴⁸

Ugyanis Farkas 1838-ban részletesen ismertette a drámát és kitért Toldyval való nézeteltérésére is.⁴⁹

Hogy második színjátékunkat hasonló, sőt még nagyobb szerencsétlenség⁵⁰ ne történjék (minthogy ennek csak címét, Sándor István után, s azt is hibásan ismeri a magyar olvasó közönség); s azért is, hogy Csaplovics úrnak ne csak pusztá emlékezetünkből, hanem 1575dik esztendőben nyomtatásban megjelent, s akkor, vagy talán még előbb eljátszott magyar színjátékunk ismertetésével meritorie és pereldöntőleg feleljünk: kevés, de válogatott gyűjteményemben lévő, második nyomtatott és eredeti színjátékunkat megismertetni hazafiúi kötelességemnek tartom. E könyvnek címe: „THEOPHANIA, AZ AZ: ISTENI MEG IELENES. Wy es igen szép Comoedia a mi első Atyainknac allapalyáról, es az emberi tisztetekne rendelese-rol auagy gradiczarol. Szegedi Lörintz által: DEBRECEMBE Nyomatattot Komlos Andras által 1575.” — Alakja negyedré, és egész épségben megmaradt 24 levele vagyis 48 lapja, de a mellyek számmal jelevé nincsenek. — Ajánlva van „Az Nagyságos Bathori Miklosnac: Az Romai Maximilian Czaszarnac es Kiralnak Tanaczanac Es Biraianac: Szakmár es Szabolts Warmegyenece öröc Ispanyanac. Es az WR lelketül meg szenteltetet hazas tarsanac az Nagysagos Losonci Frusinanac mint kegyelmes Aszonyomnac kéuan az Atya Istentől az IESVS CHRISTVS által igassagra vezlerő es meg szentelő Szent Lelket.” (...) Úgy látszik a fentebb előadott

⁴⁸ Figyelmező: az egyetemes literatura körében, 2(1838), 255.

⁴⁹ FARKAS Lajos, *A nyomtatásban megjelent második magyar színjáték ismertetése = Hasznos Multságok*, 21(1838), 1. félév, 49–60.

⁵⁰ Akkor még lappangott a *Comoedia Balassi Mennihart arultatasarol* című dráma (RMNY 260.) unikumpéldánya (MTAK).

„Argumentum Comoediae”ból, hogy ezen negyedik felvonás negyedik jelenése az utolsó. Sajnáltni lehet ugyanis, hogy a 48dik lappal végződik, vagyis inkább csonkán marad ezen, eddigi tudunkra egyetlenegy példányban fenmaradott könyv. (...) Itt végződik a 48dik lap és csonkán marad színjátékunk!

Sándor Istvánnál bukkan fel először a nyomtatvány 1795-ben, de feltételezhetően ő sem látta eredetiben.

Theophaniánk egynek jegyzékeiben sem találhatik. Bod Péter, Horányi, Wallaszki, Benkő, Weszprémi még csak nem is említik Szegedi Lőrinczet; egyedül Sándor István jegyzé-fel komédiáját „Sokféle”-jében (Sokféle írás egybe szedé Sándor István. Harmadik Darab. Győrött 1795. 101d. lapon) a XVII-dik századi magyar könyvek között, e szavakkal: „1575. Debretzenben Szegedi Lőrincznek: Új és igen szép Komédiája a mi első Atyáinknak állapotjokról.” De mivel címét nem helyesen adja, méltán azt lehet gondolnunk, hogy ő maga e könyvet nem látta; annyival is inkább, mivel a 107dik lapon így szól: „Ezen említett könyveknek tsak egy kis részét szememmel láthattam, a többit Korányi, Benkő Weszprémi, s egyéb érdemes Írók Könyveikből tanultam. (...) Nagyon hihető tehát, hogy e könyvet Sándor István sem látta, és kérdés marad: honnan vala róla ennyi tudománya is?

Toldy 1828-ban említette először a német nyelvű irodalomtörténetében.⁵¹ Hivatkozik rá 1868-as *Színköltészetünk zsengei* című munkájában.⁵² Mindenesetre a tudós vagdalkozásból azért az kitűnik, hogy Toldyék nem tartották egyenrangú partnernek Farkas Lajost, inkább egy ügyeskedő könyvgyűjtőnek, aki fel sem ismeri a kezében lévő értékeket. Ez utóbbiban Toldyék mindenképpen tévedtek, Farkas hagyatéka, megjelent írásai és kéziratai komoly bizonyítékok arra, hogy felkészült szakértője volt a hazai és európai bibliofiliának. A feljegyzésekből és a levelezésekből azonban kiolvasható, hogy Farkas nem nagyon törekedett a riválisaival jó (vagy legalább normális) kapcsolat kialakítására, a szövegekből öntörvényű, kissé bogaras könyvgyűjtő képe rajzolódik ki számunkra.

A különböző jegyzékek mélyebb elemzése szétfeszítené e tanulmány kereteit. Pár érdekes adalékra azért felhívom a figyelmet esetleg további kutatásra. Farkasnak van egy jegyzéke a sárospataki református kollégium kéziratairól 1803-ból,⁵³ amelyen számos ismert értékes darab (*Biblia Polonica*) közül kiemelhetjük

⁵¹ *Handbuch der ung[a]rischen Poesie*, in Verbindung mit Julius Fenyéry, Hrsg. von Franz TOLDY, I–II Bd., Pesth, Kilian, 1828, I, XXXI.

⁵² *Toldy Ferenc összegyűjtött munkái*, I–VIII. köt., Bp., Ráth Mór, 1868–1874, VII, 281. „a bibliai tanodái dráma az egy Szegedi Lőrincz Theophaniája által (1575 előtt), melynek szinte egy példánya Farkas Lajos úr birtokában, nálam csak másolatban, van meg (...)”

⁵³ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 68r–71r. Series Manuscriptorum in bibliotheca Collegii Helv. Conf. addict. Sáros-Patakiensis anno 1803 exstantium.

még Bartha Boldizsár krónikáját.⁵⁴ Felsorol pár tételt Dessewffy József könyvtárából.⁵⁵ Hosszú kivonat található Kultsár István árveréséből is.⁵⁶ Olvasható még egy izgalmas vételi jegyzék különböző antikváriumok kínálatából összeállítva.⁵⁷ Látható Johann Schratt (1803–1869) bécsi antikvárius 1845-ös jegyzékén a Thuróczy-krónika brünni kiadásának egy példánya 100 forintért.⁵⁸ Beazonosította és összevetette a Vespucci-példányokat.⁵⁹ Majd feltűnik még a Thuróczy-krónika augsburgi kiadása egy londoni aukción is.⁶⁰ Egy másikon pedig Szenci Molnár Albert hanau Bibliá-kiadásának egy szép példányát írja le.⁶¹ Rendszeresen jegyzetelt ki aukciós katalógusokat (Butsch, Weigel, Köhler, Asher), ahol sok esetben megjegyezte a margón, hogy „megvettem” „eladtam” „eladta”.⁶² Egy jegyzéken (magas sorszámú tételekkel, s amiről nem derül ki semmi más, csak az árak és kitől vásárolta) feltűnik a korábbi rövid összegzésemben már említett 13. századi portolán térkép, itt viszont Moser nevű antikváriussal cserélt, egy másik kötetet adott érte.⁶³ A legrégebbi ismert portolán térkép a Párizsban őrzött *Carta Pisane* (1275–1300), amit újabban már a 14. századra datálnak.⁶⁴ Jó lenne kideríteni az egykor Jankovich-gyűjteménybe tartozó, igen korai és a leírás szerint gyönyörű kartográfiai dokumentum sorsát, mert ha igaz Jankovich Miklós és Farkas Lajos megállapítása – amit nincs okunk egyelőre megkérdőjelezni –, komoly eredmény lenne nemcsak a térképtörténet, hanem a magyar bibliofília számára is.⁶⁵

Számos tekintetben nem üt el Farkas Lajos bibliofil gyűjtői magatartása a kor más jeles kollektoraiétól: a széles körű érdeklődés, a szenvedély, a könyvek sorsa iránti aggodás, a sok-sok interakció vetélytársakkal, antikváriusokkal, mind bizonyítékai annak, hogy így lehetett igazán értékes kéziratokra és nyomtatványokra szert tenni a 19. században (s feltehetően azon túl is). A lemondással, munkával

⁵⁴ Sárospataki Református Kollégium, pl. Kt. 86. (Szántó János, 1798), Kt. 171. (Nagy József, 1774). Első kiadása: RMNY 3272.

⁵⁵ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 71v.

⁵⁶ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 76r–79v.

⁵⁷ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 80r–91v.

⁵⁸ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 88v.

⁵⁹ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 94r–v.

⁶⁰ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. f. 97v, *Catalogue of books*, London, Henry G. Bohn, 1847, 85.

⁶¹ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 102r.

⁶² OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 107r–131v.

⁶³ OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 143r–v.

⁶⁴ PUJADES I BATALLER, Ramon Josep, *The Pisana Chart. Really a primitive portolan chart made in the 13th Century?* = *Comité Français de Cartographie*, 216(2013), 17–32.

⁶⁵ OSZK Kt., Fol. Hung. 1887/2. f. 3r. „14. Portulano. Une très grande carte géographique sur parchemin du XIIIe ou XIIIe siècle, de toutes les trois parties du monde alors connu, en italien. On y a peint plusieurs villes de l'Europe, de l'Asie et de l'Afrique avec les drapeaux de leurs nations, et avec les animaux de certains pays. Nos croyons que cette mappemonde précieuse est un de plus anciens portulans. Il provient de la bibliothèque de célèbre amateur Nicolas Jankovich, qui croyait aussi que cette carte géographique a été écrite au XIIIe siècle, suivant sa note autographe sur le dos.”; *Ünnepi kötet Madas Edit hetvenedik születésnapjára* 2020, i. m. 179, 181.

és folyamatos önképzéssel gyarapított bibliotékák aztán jobb esetekben közgyűjteményekbe kerültek, rosszabb esetekben az enyésszé váltak. Farkas Lajos rekonstruált könyvtára jó példa lehet arra, hogy bár egyes darabjai szétszóródtak az elmúlt másfél évszázad során (de ezeknek javarésze a modern technológiának és a szorgos könyvtárosok áldozatos munkájának köszönhetően azért megtalálható), ám legfontosabb kötetei közgyűjteményekbe kerülve lehetőséget nyújtanak számunkra, hogy még többet megtudjunk a 19. századi magyar bibliofiliáról és újabb, szerény, de talán nem haszontalan adatokkal gazdagítsuk a késő középkori és kora újkori könyvműveltségünket.

Farkas, Gábor Farkas

The Bibliophile Lajos Farkas

Philologists and bibliophiles often focus their interest upon the pieces in the collection of Attorney Lajos Farkas of Losoncz (1806–1873), born in Révkomárom. Although Lajos Farkas, one of the most significant bibliophiles of his period, built a remarkable library for half a century little has been said of his life and the history of his library (what did he buy from whom, when and for how much, who did he exchanged books with or who did he gifted with books). The scarce literature that there is states that his book collection received less attention than it deserved. Sources one could study to reconstruct his collection and to establish the provenience of its books are kept in the Manuscripts Collection of the National Széchényi Library in Budapest that purchased the collection from his widow in 1873 for a considerable sum; 7,500 Forints. From the sources it is known that Lajos Farkas was well-educated, read in Latin, Ancient Greek, German, French, Italian and English. The notes and the comments Lajos Farkas made to book lists prove that he was a committed collector who devoted the better half of his life and wealth to bibliophilism. Swearing was not beneath him – and his passion was palpable in these instances – when he found that someone set too high a price for a book he meant to purchase. Lajos Farkas exchanged heated letters also with Miklós Jankovich in connection with the purchase of an old Hungarian book and similar examples could be cited endlessly. Lajos Farkas watched European auctions, compared prices and amassed an incredible amount of data for fifty years that helped him make decisions (what to buy from whom and what book to exchange for what with whom). The documents mistakenly referred to as his diary in literature are more of a collection of notes the bibliophile Lajos Farkas made about old books. These notes today help us track old books, follow their journey from one owner to another, reconstruct Lajos Farkas' network as well as his interests in certain authors, writings and editions. Lajos Farkas made extensive notes to several articles either in Hungarian or in a foreign language that shows the stages of his preparation. Finally, we present some examples of Lajos Farkas' correspondences with Miklós Jankovich, one of the most important great rival collectors and a list of the most rare and remarkable books, with unique pieces.

Keywords: 19th century, bibliophilia, provenience, rare books, book trade, early Hungarian prints.

FORRÁSOK

1.

OSZK, Kt, Fond. 16/292.

Tekintetes Úr!

Igen jól méltóztatik emlékezni arra, hogy én ezelőtt négy esztendővel [1832], országgyűlés előtt, e című, felette ritka könyvet: „Dicta Graeciae sapientum item Mimi Publani, civilitas morum Erasmi”⁶⁶ és ugyanazon kötetben „Formulae puerilium colloquiorum”⁶⁷ Debreczenben magyar nyelven 1591ben nyomtatottat a Tekintetes Úrnak olly feltétel alatt adtam, hogy azért nékem a Tekintetes Úr hasonló becsű ajándékot fog adni, sőt, tulajdon szavai szerint, és mint ezt olly úri embertől várni is lehet, – többet is érőt. Azonban a Tekintetes Úr mind eddig ezen ígérését nem teljesítvén, kéntelen vagyok azon könyvet visszakérni, vagy pedig helyette 6 aranyat kérni, – a mi egy, tudunkra exemplar unicum könyvért csekély kívánság.

„Ozorai de Christo et Antichristo”⁶⁸ című felette ritka, Krakkóban 1559ben nyomtatott magyar könyvet olly ígérettel vitt-el a Tekintetes Úr tőlem, hogy azt néhány napi nézegetés után visszaadandja; azonban ezen elvitelnek 2 1/2 esztendeje eltölt s azt a Tekintetes Úr többszöri kérésem s levelem után is magánál tartani méltóztatott. Így történt, hogy a minap azt a Tekintetes Úrnak 20 pengő forintért, és akár a Tekintetes Úrtól csak 14 váltó forinton Bujanovics⁶⁹ könyvei közül vett Homerusért, akár Brunet „Manuel bibliogr. du libraire”⁷⁰ című könyvéért általengedem. Azonban a Tekintetes Úr a 20 pengő ftot s akármelyik könyvet véle együtt el nem küldé, sőt több ízben keresvén úri házánál, vagy otthon nem lenni (: legalább reám nézve :), vagy engemet igen kedvetlen hangon eligazítani méltóztatott. Most tehát kéntelen vagyok a 20 p. ftot és akár Homéért akár Brunet-et – vagy pedig Ozorait kérni a Tekintetes Úrtól. Méltóztatik jól tudni a Tekintetes Úr, hogy illy felette ritka könyvért, mellynek csak 3 példánya létez, és sem Sándor,⁷¹ sem mások előtt nem ismeretes. – 20 p. forint s egy Brunet vagy Homer (: mellyeknek ára 12 p. f. :) igazi csekélység; minap is mondtam, hogy

⁶⁶ RMNY 655.

⁶⁷ RMNY 658.

⁶⁸ RMNY 15 vagy 64. Érdekes, hogy Farkas Lajos 1559-re datálta.

⁶⁹ A Bujanovics család egyik, közelebbről nem ismert tagja.

⁷⁰ Utalás Jacques Charles Brunet (1780–1867) francia bibliográfus *Manuel du libraire et de l'amateur de livres* (Paris, 1810) című munkájára.

⁷¹ Utalás Sándor István (1750–1815) bibliográfus *Magyar könyvesházára* (Győr, 1803).

érezte mások p. o. Méltóságos püspök Ocskay Ő nsága,⁷² (: kit én Felséges Urunk különös kegyelme s a Haza köz tisztelete, de tulajdon ismeretem után is tisztelek, akármi légyen a Tekintetes Úr egyébíránt becses véleménye :) vagy Báró Podmaniczky Lajos⁷³ úr, többet is megadni készek volnának.

Méltóztassék a Tekintetes Úr akár a két könyvet – akár az elsőért illendő árt, a másíkért pedig az alkudottat (: 20 p. f. és Homér :) elküldeni; remélvén, hogy minden további, reám nézve kellemetlen sürgetéstől meg fog engemet a Tekintetes Úr kímélni.

Ki egyébíránt mindenkori nagy és méltó tisztelettel vagyok

a Tekintetes Úrnak
Pesten Jul 9dikén 1836

alázatos szolgája
Lossonczy Farkas Lajos etc.
ügyvéd és táblabíró

[Címzés kívül]:

Tekintetes Tudós Wadassi Jankovich Miklós Úrnak több t. t. vármegyék előkelő
Táblabírájának etc. etc. mély tisztelettel
úri⁷⁴ házánál.

2.

OSZK, Kt, Fond. 16/292.

Tekintetes Úr!

Becsés levelét csak tegnap délben kapván kezemhez, megvalloim nagyon csudálkoztam foglalataján. Ugyanis ami az első könyvet „Erasmí puerilium colloquiorum formulae” illeti, jól tudom én azt, hogy azt a Tekintetes Úrnak ajándékoz-tam, de azon feltétel alatt, hogy a Tekintetes Úr ahelyett illendő viszonaíándékoí adjon. Igy történt az, hogy a Tekintetes Úr még akkor azt kérdé tőlem: „meg van-e könyveim közt a Szentgyörgyi Sallustiusa?”⁷⁵ s ígérte, hogy azzal szolgálni

⁷² Ocskay Antal (1795–1848) bácsi választott, 1838-tól kassai püspök.

⁷³ Podmaniczky Lajos (1803–1872) császári és királyi kamarás.

⁷⁴ A mai Petőfi Sándor utca.

⁷⁵ *Cajus Sallustius Crispus Szentgyörgyi Gellérd magyarázásával*, előrebótsátotta bévezetését a classicusok ismérétebe Jankowich Miklós, Buda, Univ. Ny., 1811–1812.

fog. Én megköszöném az ajánlást, de eszembe sem fordult-meg az, hogy egy ritka exemplar unicumért való viszonzajándék fog az lenni. Én szégyenlettem volna el magamat, hogy engem, – ki gyermek korom óta bibliographusokat olvastam s két esztendeig 19–21 esztendő létemre könyvtárnokoskodtam, – egy Jankovich Miklós, hazánk egy fő bibliographusa, oly együgyűnek tart, hogy oly ritkaságért egy 6 forintos könyvet akar viszontajándékban adni! De ha Jankovich Miklós lettem volna, szégyennel mondtam volna ki számon olyan kárpótlást, – s még négy esztendő után is újra oly csekélységet, mint viszontajándékot, nem említénék! – Nékem azon könyvért Fáy János⁷⁶ néhai debreczeni polgármester egy pár Mátyás aranyat és Snakenburg Curtiusát⁷⁷ ajánlotta, de nem fogadtam-el ajánlását. Hat aranyat kívánni érte csekélység; egyébiránt ha a Tekintetes Úrnak nem tetszik ennyit adni, a könyv visszaadását örömeztőbb veend.

Hasonlód csudálkoznom kellett Ozorai árán. Modottam akkor is, hogy én nem alternative beszélek, hogy t. i. vagy Homert, vagy Brunnetet, vagy 20 pengő forintot. Nem kevésbé szégyenemre válnék illy balgatag alternativa: 10 f. vagy 12 f. vagy 20 ft. Így engem egy Jankovich Miklós nem érthetett, ha csak így nem akart érteni. Tessék tehát Ozoraiért is az alkudott 20 o. ftot és akár Homért, akár Brunnetet elküldeni.

Az én igazságos kívánságom tehát 6 arany, 20 p. f. és Homer, vagy Brunet, – vagy is 47 f. pengő és Homer vagy Brunet. Mindazáltal, hogy megmutassam a Tekintetes Úr iránti tiszteletemet, kész vagyok mind a két ritkaságot most tüstént általengedni 30 p. ftért és Brunetért, mellyet én a Tekintetes Úrnak 12 pengő forintért meg fogok szerezni.

Méltóztassék a Tekintetes Úr a pénzt és Brunetet (: akár Homért, mind kettőnek egy az ára :) t. Kultsárné asszonysághoz⁷⁸ vagy lakásomra (Molnár utca Nro 119) küldeni. Hogy 50 p. ftot akár Mélt. Ocskay Püspök Ő Nságától, akár báró Podmaniczky Lajostól, érettek minden kifogás nélkül megkapnék, abban bizonyos lehet a Tekintetes Úr.

Magamat kegyességébe ajánlva, mindenkori tisztelettel vagyok

a Tekintete Úrnak
Pesten Jul. 12dikén 1836.

⁷⁶ Fáy Jánosra lásd ZOLTAI Lajos, *Fáy János a könyv- és műgyűjtő debreceni polgármester 1773–1833 = A debreceni Déri Múzeum Évkönyve*, 31(1935), 129–143.

⁷⁷ Quintus CURTIUS Rufus, *De rebus gestis Alexandri Magni, regis Macedonum, libri superstites*, curavit & digessit Henricus Snakenburg, Delphis, et Lugd. Bat., apud Adrianum Beman, Samuel Luchtmans, 1724.

⁷⁸ Kultsár István (1760–1828) író, szerkesztő és kiadó özvegye, Perger Anna Mária.

alázatos szolgája
Lossonczy Farkas Lajos mp.

[Címzés kívül]:

Tekintetes Tudós Wadassi id.
Jankovich Miklós Úrnak,
több t. vármegyék fő táblabírájának etc. etc.
mély tisztelettel
Úri házánál.

[Más kézzel]:

Josepha Tsuky⁷⁹ 100 f wu (?)

3.

OSZK, Kt, Fond. 16/729.

Tekintetes Úr,
Különösen tisztelt jó Uram!

Tegnap kerülvén csak haza a „Theophania”⁸⁰ több könyveimmal együtt a tudva lévő helyről, sietek ígéretemet teljesíteni, s a „plorantis Criatiæ saecula duo”⁸¹ címűt a Theophaniától külön vágván, azt a Tekintetes Úrnak ajánlom, mint megígértem, noha kéri azon M. úr is, kinél ennyi ideig állott. Méltóztassék értek a Tekintetes Úr, (: Kalmár György énekével együtt :) 10 pengő forintot küldeni. Illy ritkaságért e csekélység! bár nincsen is olly olcsó, mint vala Ozorai, mellynek árrából elmarada Brunet; de amellyen most úgy is (: ámbár Nachdruch leend :) Brüsszelben nyomtattak e cím alatt: „Manuel du libraire, refondu avec le supplement et augmenté” és így a „Nouvelles Recherches”⁸² is magába foglalándja. A pénzre most van szükségem, s ha nem méltóztatik megvenni a Tekintetes Úr, ezen inas tüstént viendi e könyveket Budára, pedig több hasznát tudják venni nékik Pesten.

Magamat tapasztalt kegyességébe ajánlott, nagy és méltó tisztelettel vagyok

A Tekintetes Úrnak

⁷⁹ Tsukly József Mihály a 19. század első felében élt református zeneszerző.

⁸⁰ RMNY 359.

⁸¹ RMK II. 2195.

⁸² Ez a negyedik kiadás (Brüsszel, 1836–1839) első kötete lehetett.

Pesten Junius 21kén 1837.

alázatos szolgálja
Farkas Lajos mp.

[Jankovich Miklós]:

Resp.: Éntsak Theophaniat kívántam, nem Ritternek Ploram Croatiáját, amellyet 30 (?) kr. többre soha sem betsültem, azért Farkas Úr színlett szivességét, bosszantásnak tekintém. N. Jankovich mp.

4.

OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 64r–v.

Raretés de première classe⁸³

1. Theophania Unicum⁸⁴
2. Dávid Ferencz rövid útmutatás Jankovich 20 f.⁸⁵
3. Ozorai de Christo et Antichristo Marque le titre et 19 ff.⁸⁶
4. Félegyházi Tamás Új Testamentum Jankovich 10 f.⁸⁷
5. Dicta Graeciae Sapientum Unicum⁸⁸
6. Felső Bányai Ex. Annae Apaffi Unicum⁸⁹

⁸³ MIKES 1966–1989, i. m. II, 908–909. Hopp Lajos közölte a listát először, értelemszerűen a tételek feloldása nélkül, hiszen ez nem volt a Mikes-kutatás tárgya. A bibliográfiai hivatkozási számot akkor közlöm, ha nincs az OSZK gyűjteményében Farkas-possessorral rendelkező példány.

⁸⁴ OSZK, RMK I. 117; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „89. Theophánia Szegedi Lőrincz Unicum 200 Sinai”.

⁸⁵ OSZK RMK I. 62. Farkas bejegyzése: „Vettem Sinai Miklós, nagy tudósunk örököseitől 1824. Apr. 20. Farkas Lajos”. Itt ellentmondás van, mivel a lista szerint Jankovichtól vásárolta meg 20 forintért. Viszont: OSZK, Kt. Quart. Hung. 2079. 58r. „Dávid Ferencz, rövid utmutatás az Istennek igéjének igaz értelmére etc. Albae Juliae [1]567. 4to (24 kr.) – 50.” f. 85v „95. Dávid Ferencz Vtmutatás 1567. 80 Sinai”.

⁸⁶ RMNY 15. vagy 64. Könnyen elképzelhető, hogy ez a Sinai-féle példány lenne, amihez 1760-ban jutott hozzá a debreceni tanár. Ez került Jankovich Miklóshoz 1839-ben, és tőle szerezhetette meg Farkas talán Horovitz közvetítésével. Majd Nagy István lett a tulajdonosa, és a lipcei List-Franke jóvoltából ma a British Library (C.37.a.16.) őrzi a könyvet. KELECSÉNYI Gábor, *Múltunk neves könyvgyűjtői*, Bp., Gondolat, 1988, 143.

⁸⁷ RMNY 584.

⁸⁸ RMNY 37.

⁸⁹ OSZK, RMK I. 850. A szennylap rektóján: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. Dec. 10én”. OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „100. Felső Bányai Lélek úti költs. Apafiné autogr. 100 Körösy László”.

7. Bornemisza Énekes könyv⁹⁰
8. Sűrű siralmokkal etc.⁹¹
9. Versegghi Autogr. ineditum Unicum⁹²
10. Illyefalvi Iephta trag. Unicum⁹³
11. Arithmetica Debreczen 1577. Unicum⁹⁴
12. Agendarius liber. Tyrnav. 1596.⁹⁵
13. Melius Jób könyve 1565.⁹⁶
14. Komiathi Sz. Pál levelei 1533.⁹⁷
15. Pesti Gábor Új Test. 1536.⁹⁸
16. Székely István Zsoltarok 1548.⁹⁹
17. Thurzó György naplója 1597. Unicum 165 f. b. pr.¹⁰⁰
18. Melius Herbarium Complet. Marquent les ff. prél. Török János 80 f.¹⁰¹

⁹⁰ RMNY 512; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85r „88. Bornemisza Énekes könyv 200 Nagy Gáb.”.

⁹¹ RMK I. 1737; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „98. Sűrű siralmakkal stb 1703. 60 Nagy Gábor”.

⁹² OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „102. Verseggy Autographes inédis. 100 Bellosovics”.

⁹³ OSZK, RMK I. 1594. Az előtábla belső oldalán kézirásos bejegyzés: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. Dec. 10-én.” Az előtábla belső oldalán kézirásos bejegyzés: „Farkas Lajosé 1846.” Toldy is kiemeli a példány szennylevelére írt megjegyzésében, hogy unikum: „A jelen kiadásból e példány eddigelé egyetlen (...)” OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. 80v „36. Illyefalvi István Jephtha. Unicum. 30 Toldy”.

⁹⁴ OSZK, RMK I. 123. A szennylapon: „Farkas Lajos könyvtárából [sérült]”. A példányról: *Régi magyar könyvek = Természettudományi Közlöny*, 1(1869), 285; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „96. Arithmetica Debreczen 1577. Unicum 60 Zweibrück”.

⁹⁵ RMNY 781.

⁹⁶ OSZK, RMK I. 58/1. pld. Bejegyzés a szennylapon: „Losonczy Farkas Lajosé 1851. Melius Péter legkritikább munkája. Vette számomra s felkérésemre n. Döbrentey Gábor úr Barkaszón Beregmegyében 1845-ben”. Címlapon: „Farkas Lajos könyvtárából. 1873. Dec. 10én”. OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „94. Mélius Péter Jób könyve 1565. 160 Döbrenteytől”.

⁹⁷ RMNY 13; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85r „87. Komjáthi Sz. Pál levelei, és Pesti Gábor Új Testamentum 500 Zádor”.

⁹⁸ RMNY 16.

⁹⁹ RMNY 74; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „126. Székely István Soltárok Krakkó 1548. 150 Zádor”.

¹⁰⁰ OSZK, Quart. Lat. 357. *Praenotationes manu eiusdem Comitiss in Calendario Anni 1597*; SZABÓ Károly, *Régi magyar könyvészeti közlemények, IV = Budapesti Közönlöny*, 4(1870), 8528. „3. Calendariom és ez mostani MDXCVII. esztendőben történendő néminemű dolgokról. Az Craccai Bernard Doctor Írásából Magyarra fordéta Peechi Lukach. Nyomt. Nagyszombatba. (Thurzó György nádor latin és magyar nyelven írt naplójegyzeteivel). Egyetlen példánya 1865-ben Budán Farkas Lajos könyvtárában volt. Lásd: Pesti Hirnök. 1860. 29. sz.” OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85r „90. Thurzó György naplója. 200 Rácz Kné.” A kötet lappang, lásd még RMNY 809.

¹⁰¹ RMNY 413; *Régi magyar könyvek* 1896, i. m., 284. Török János (1809–1874) mezőgazdász, publicista. Könyvtára a szatmári püspökséghez, Schlauch Lőrincchez került 1886-ban a szatmárnémeti Bibliotheca Laurentiana gyűjteményébe.

19. Sylvester Új Test. 1541. hiányos¹⁰²
20. Félegyházi Tamás Debr. 1588.¹⁰³
21. Zrinyi Adr. tenger Sirenája 1651.¹⁰⁴
22. Telegdi Evang. I. III. Bécs 1577. N. Szomb. 1580. Török János 120 f.¹⁰⁵
23. Zrinyi Miklós munkája Ms. inédit.¹⁰⁶
- (24) Kazinczi kéziratok autogr.¹⁰⁷
24. Csokonai autogr. inédit.¹⁰⁸
25. Mikes Kel. Kéziratok¹⁰⁹
26. Disputatio in ca(us)a Trinit. Claud. 1568. Török János 120 f.¹¹⁰

¹⁰² RMNY 49.

¹⁰³ OSZK, RMK I. 221/1.pld. Tulajdonosi bejegyzés a címlapon: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. dec. 10én”.

¹⁰⁴ RMNY 2360; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „97. Zrinyi Adriai tenger sirenája. 1651. 100 Szabó”.

¹⁰⁵ RMNY 374; 474.

¹⁰⁶ OSZK, Kt. Quart. Hung. 1160. *Gróf Zrinyi Miklós Horvát-oroszági Bán Hadi Tudománya. 19. századi másolat, leiratta gr. Dessewffy József; két kéz írása. Kazinczy Ferenc feljegyzése Zrinyi Miklós munkáját és jelen kéziratot illetően (Széphalom, 1821). Zrinyi Miklós és Megyery Zsigmond levelezése és Zrinyi dedikációi. Vitéz Hadnagy. Mátyás Kyraly életéről való elmélkedések. Tábori Kis Tracta; Az Áfium hiányzik. Lásd még: Gróf Zrinyi Miklós, a költő és hadvezér Hadtudományi munkái, sajtó alá rendezte, bev. és jegyzetekkel ellátta Rónai Horváth Jenő, Bp., MTA, 1891, 3.*

¹⁰⁷ OSZK, Kt. Quart. Hung. 1238. *Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai (1824–1826)*; Quart. Hung. 1237. *Kazinczy Ferencz némely utazásai (1837)*; Quart. Hung. 1236. *Abaiúj vármegyei írók 1586-tól 1822-ig.*

¹⁰⁸ OSZK, Kt. Oct. Hung. 429. *Magyar Psyche. A poetai és Lakadalmi Felség kegyelmével Induló Pássusból. Pénteken (die Veneris) Kis Asszony Havának [aug.] 23dikán 1795.*

¹⁰⁹ OSZK, Kt. Quart. Hung. 1090. *Az Épistoláknak és Az Evangéliumoknak Esztendő által való vasárnapokra és leg fővebb Innepekre rendeltetett, Kérdésekkel és Feleletekkel való Magyarázattya. 1–(4). szakasz. 1741*; Quart. Hung. 1100. *A Sidók és az új Testámentumnak Historiája (1754)*; Quart. Hung. 1093. *Catechismus Formájára való közönséges Oktatások, A mellyek rövideden megmágyarázatnak a Szent Írásokból, és Traditiokból, a vallásnak Historiája, és Hit Agazati, a Keresztyéni tudományok, A Szentségek, Imádságok, Ceremoniák, az Anya-Szent-egyháznak rendtartási és szokási. 1–(2). szakasz. (1752)*; Quart. Hung. 1099. *Az Ifjak Kalauza Keresztyéni Ajtatósságban (1751)*; Quart. Hung. 1098. *Az Izraéliták Szokásáról (1750)*; Quart. Hung. 1097. *A Valóságos keresztényeknek Tüköre 1749 Rodostó*; Quart. Hung. 1096. *A Kristus Jébus Életének Historiája. 1748*; Quart. Hung. 1095. *Keresztyéni Gondolatok, Mellyek a Szent Írásokból és a Szent Atyák írásirból vannak ki szedegetve. A holnapnak minden napjaira. 1747*; Quart. Hung. 1094. *Mulatságos napok Rodosto 1745*; Quart. Hung. 1092. *Catechismus Formájára való közönséges Oktatások, A Mellyek rövideden két szakaszban megmagyarázatnak, a Szent Írásokból... Az Anya-szentegyháznak rend tartási es szokási. Rodoszo 1744*; Quart. Hung. 1091. *Az idő Jöll el Töltésének Módgya Minden féle rendben. Idegen országban idegen nyelvből fordítottat Magyarra. (1742).* OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „108–123. Mikes Kelemen sajátkezű kéziratok mss. 300 Kulcsár ár.”.

¹¹⁰ RMNY 256; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v [áthúzva]: „125. Disputatio in causa Trinitatis. Claud. 1568. 120 Sinai”.

27. Lampe Exempl. Sinai Unicum¹¹¹
 28. Animadversiones apologiacaе etc. Török J. 100 f.¹¹²
 29. Apulejus Notae aut. Jo. Goszton Unicum¹¹³
 30. Nyder Sermones Barth. Báthori Unicum¹¹⁴
 31. Ritus explor. veritatis¹¹⁵
 32. Bocskai István könyve Unicum¹¹⁶
 33. ThwrocZ Chron. Brunnae 1488. gr. Keglevics 130 f.¹¹⁷
 34. Jo. de Monte Sinai Codex Matthiae Corv.¹¹⁸

¹¹¹ Friedrich Adolph LAMPE, *Historia ecclesiae reformatae, in Hungaria et Transylvania, ... : ex monumentis fide dignissimis a viro quodam doctissimo magnam partem congesta; nunc autem accessionibus multis locupletata, & hoc ordine concinnata*, Trajecti ad Rhenum, apud Jacobum van Poolsum, 1728; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 58r. „Lampe historia eccles. reformatorum in Hungaria. Trajecti ad Rhen. [1]728. 4to (: cum notis eruditis autographis Sinaii refertum Exemplar 1 f. 12.:)”.
¹¹² RMK II. 2280; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 58r. „Török J. 100. f. 50.”
¹¹³ OSZK, Kt., MNy 20. [Ant. 9118.] APULEIUS, Lucius, *Apuleius cum commento Beroaldi*, Venetiis, per Philippum Pincium, 1510; MÉSZÖLY Gedeon, *A Szelestei-féle ráolvasás 1516–1518-ból = Magyar Nyelv*, 13(1917), 274–275. – Valóban, ahogyan Farkas is megjegyzi, Gosztonyi János (†1527) győri, később erdélyi püspöké volt: „Ex Jauri(n)o iij Januarij 1516. Joha(nn)es ep-(iscop)us Jaurin(ensis) ma(nu) p(ro)pria”. Aztán a soproni jezsuták vették állományba: „Collegij Soc(ie)t(at)is Jesu Soprony Cathalogo inscriptus, 1640.” Majd az exlibris mutatja további sorsát: „Ex bibl. Com. Franc. Széchenyi”. Ezután Schedius Lajoshoz került. OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. 80v „63. Apulejus 1514. Autogr. de Jean Gosztony évêque 100 Schedius árv.” Majd Ivanics antikvárius árulta 1830-ban és talán ekkor vásárolhatta meg Farkas Lajos.

¹¹⁴ OSZK, Inc. 512. NIDER, Johannes, *Sermones de tempore et de sanctis cum quadragesimali*, [Strassburg], [typogr. operis Jordani de Quedlinburg], [non post 1483]. f. b1: „Iste liber est concessus ad usum fratris Bartholomei de Nyr Bathor ordinis fratrum predicatorum.”, másik kézzel: „Ipse non procuravit”; a szennylap rektóján: „Farkas Lajos gyűjteményéből”; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 57r „Burján 4 fl.”. 80v „62. Nyder Sermones Ex avec autogr. de B. Báthori 60 Burján”.

¹¹⁵ RMNY 87; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85r „91. Ritus exploranda veritatis Colosvár 1550. 250 Tross”.

¹¹⁶ Ez a Sinai-féle első kiadás lehet, aminek függelékeként jelent meg a végrendelet. SINAI Miklós, *Sylloge actorum publicorum, quae celebris suo merito pacificationis Viennensis anno MDCVI. initaе, historiam, articulorum eius sensum, et denique universam eius constitutionem luculenter illustrant*, [S.l.], [s. n.], [1790]. OSZK, Kt. Quart. Hung. 2079. f. 45v „Chart. script. (:cum autogr. Sinaii, exemplar ipsius auctoris)”. f. 80r „Exempl. de l’aut. Sinai 10 Csúry árv.” f. 81r „92. Bocskai István könyve. Unicum avec ses armes autogr. 100 Horovitz”.

¹¹⁷ CIH 3323; FARKAS Gábor Farkas, *Az eltűnt Thuróczy nyomában, A brünni kiadás példányainak provenienciájáról*, Bp., OSZK, 2020, 15–17. Talán Keglevich János gróf (1786–1856) kistapolcsányi könyvtárából származott a könyv. OSZK, Kt. Fol. Hung. 1887/III, 27. 27. „89. ThwrocZ Joan. Chronica Hungarorum [...] Cuir de Russie. Edition d’une extrême rareté de cet ouvrage important, beaucoup plus rare que les deux éditions d’Erhard Ratdolt, imprimées à Venise et Augsburg, in 4. Notre exemplaire est beau, et très grand de marges.”

¹¹⁸ OSZK Kt., Cod. Lat. 344; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „71. Joannes Scholasticus. Manuscrit de la Corviniana 2000 Ambruster”.

35. Cassiodorus Ms. saec. XIII.¹¹⁹
36. Pamphilia Ms. saec. XV.¹²⁰
37. Lucanus Ms. saec. XV.¹²¹
38. Abailardus De Substantiij Ms. saec. XII.¹²²
39. Novum Test. Slav. Ms. saec. XV.¹²³
40. Breviarium Ms. saec. XIII. gr. in fol. gr. Teleki 60 f.¹²⁴
41. Officium B. Mariae Ms. saec. XIV.¹²⁵
42. Laurent. Pisanus Ms. saec. XV.¹²⁶
43. Gebetbuch in niederd. Sprache Ms. saec. XV.¹²⁷
44. Portulano Ms. saec. XIII.¹²⁸
45. Juvenalis Ms. saec. XV.¹²⁹
46. Capitolo fratesco Ms. Lud. Muratori¹³⁰

¹¹⁹ OSZK Kt., Cod. Lat. 72; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „75. Cassiodorus ms. du siècle XIII. 300 Magyar”.

¹²⁰ OSZK Kt., Quart. Ital. 56; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „72. Pamphilia ms. du XV. siècle, inédit 300 Tross”.

¹²¹ OSZK Kt., Cod. Lat. 200; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „73. Lucanus ms. du XV. siècle, Foraboschi 200 Weigel”; KUN Pál, *A königsbergi Háfiz Codex = Pesti Napló*, 18(1867), 5023. sz., [3]. „Lehet egynémely darab magánosok birtokában is, alólirott egy ily Codexet, Lucanus »Pharsaliáját«, losonczy Farkas Lajos ritka válogatásu és nagybecsű könyvgyűjteményében Budán többször látta. (...) Mit lehetne még találni Stambulban, ha egy-két olyan szakértő, milyenül ismerjük a tudós Toldy Ferenczet és losonczy Farkas Lajosba stambuli szeráj könyvtárában búvárkodhatnék, azt még csak nem is sejtethjük.”

¹²² OSZK Kt., Cod. Lat. 26; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „74. (Abailard) De substantiis ms. du XII. siècle 600 Rajcsig”.

¹²³ OSZK Kt., Fol. Boh. Slav. 27; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „81 Novum Testamentum. En Bohémien ms. du XV. siècle 300 Zweibrüch”.

¹²⁴ OSZK Kt., Duod. Graec. 4.

¹²⁵ OSZK Kt., Cod. Lat. 227; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „77. Officium b. Mariae Virg. ms. du XV. siècle 150 Beck”.

¹²⁶ OSZK Kt., Cod. Lat. 185; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „76. Laurentius Pisanus ms. du XV. siècle 200 Weigel”.

¹²⁷ OSZK Kt., Cod. Holl. 6; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „78. Niederdeutsches Gebethbuch ms. du XV. siècle 150 Beck”.

¹²⁸ A térkép lappang. OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „80. Portulano. ms. du XIII. siècle 150 Moser”.

¹²⁹ OSZK Kt., Cod. Lat. 184; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „79. Juvenalis et Persius ms. du XV. siècle 150 Tross”.

¹³⁰ OSZK Kt., Quart. Ital. 54; Il capitolo fratesco del Rev. Padre Sebastiano Chiesa della compagnia di G. Reggiano. A szennylap verzóján: „Farkas Lajos könyvtárából 1873 December 10.” A végén: f. 393r „Questa copia non è castrata, ma da Lodovico Antonio Muratori ridotta al suo essere primiero, giusta l’originale dell’autore, e dal medesimo Muratori accresciuta di molte note, e dichiarazioni, che per maggior commodità del Lettore furono poste in margine a luoghi proprj, e fedelmente descritta dall’originale di Ludovico Antonio Muratori, che di proprio pugno la corresse.”

47. Manilius Notae aut. Burmanni¹³¹
 48. Virgilius. Pickering sur vélin¹³²
 49. Catull. Tib. Prop. eodem sur vélin D. Prónay¹³³ 50 f.
 50. Dante eodem sur vélin¹³⁴
 51. Anacreon Brunckii Sur vélin.¹³⁵
 52. Sermones D(omin)icales Sur vélin¹³⁶
 53. Horatius Didot rel. de Bozérián¹³⁷
 54. Rosmital iter Olomucii 1577.¹³⁸ Asher 100 f.
 55. O’Kelly descr. bipart. regni Hibernae¹³⁹ Guarit 66 f. 70.
 56. Politiani misc. Exempl. extraord.¹⁴⁰
 57. Vespuccii Argent. 1509.¹⁴¹

ZAMBRA, Luigi, *I manoscritti italiani nella Biblioteca Széchényi del Museo Nazionale Ungherese di Budapest = La Bibliofilia*, 12(1910), 101.

¹³¹ MANILIUS, Marcus, *Astronomicon libri 5., ex editione Petri Burmanni cum notis selectioribus*, Venetiis, apud Thomam Bettinelli, 1788.

¹³² OSZK, 329.701; *Publius Virgilius Maro*, Londini, typis C. Corall, impensis Gul. Pickering, 1821. A szennylap verzóján: „Lud. Farkas 1836. On n’a tiré que 6 exemplaires sur vélin. V. la note de l’imprimeur au verso du titre. J’ai fait venir cet exemplaire de Londres, et c’est le seul sur le continent.” a címnap verzóján: „Six copies only have been taken off upon vellum. No. 3. W. Pickering”; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85r „86. Virgilius Pickering. Sur vélin. 100 Thorpe”.

¹³³ *Catullus, Tibullus, et Propertius*, Londini, Impensis G. Pickering, excudebat C. Corral, 1824. Prónay Dénestől vásárolhatta?

¹³⁴ Talán ez a Baldassarre Lombardi-féle Dante-kiadás, mert a feljegyzéseiben máshol a kiemelték között sorolja fel: OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 16r „2. Dante La divina comedia, corretta, spiegata e difesa dal P. Lombardi. Roma, 1815. in 4. 4 vol. d. maroque. non rogné Bel exemplaire 40 fl. Très bonne édition et fort recherchée.” f. 81r „83 84 Dante Pickering Sur vélin. 120 Tross”.

¹³⁵ *Odes d’Anacreon*, traduites en vers sur le texte de Brunck par J. B. Saint-Victor, A Paris, chez H. Nicolle, 1818; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. 81r „85. Anacreon Brunckii. Sur vélin. 100 Tross”.

¹³⁶ OSZK, Kt. Cod. Lat. 43; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 81r „82. Sermones sacri. Exempl. sur vélin. 100 Raicsig”.

¹³⁷ *Quintus Horatius Flaccus*, Parisiis, Excudebam Petrus Didot, 1799; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 54r „116. Horatius Didot Paris 799. fol. Exempl. avec les figures ... la lettre No. 32. Rélié par Bozérián en maraquin rouge richement doré et d. r. tr. 50 f.”

¹³⁸ *Commentarius brevis et jucundus itineris atque peregrinationis, pietatis et religionis causa susceptae, ab illustri 6 magnifico domino, domino Leone libero Barone de Rosmital et Blatna, Olomucium, Millichtaler*, 1577.

¹³⁹ O’KELLY, Patrick, *Historica descriptio Hiberniae, seu majoris Scotiae, insulae sanctorum, Dublinii*, Typis R. Graisberry, 1838.

¹⁴⁰ OSZK, Inc. 596. POLIZIANO, Angelo, *Miscellenea*, Florentiae, Antonius Miscominus, [19. Sept. 1489.] Az előzéklap rektóján: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. Dec. 10-én”.

¹⁴¹ Americus VESPUTIUS, *Diß büchlin saget Wie die zwen durchlüchtigsten herren her Fernandus K. zu Castilien unnd herr Emanuel K. zu Portugal haben das weyte mör ersüchet unnd funden vil Insulen unnd ein nütwe welt von wilden nackenden Leüten, vormals unbekant*, Straßburg, Grüniger,

58. Weltkugel Argent. 1509. Unicum¹⁴²
 59. Masuccio Venet. 1486.¹⁴³
 60. Romancero Medina del Campo 1602.¹⁴⁴ Asher 70 f.
 61. Hellopaeus Bálint 1574.¹⁴⁵ hiányos
 62. Pathai István a Sakramentomokról¹⁴⁶
 63. Székely István Chronica¹⁴⁷ hiányos Török J. 30 f.
 64. Zriny „Ne bánts d a Magyart”¹⁴⁸
 65. Gyöngyösi Kemény János¹⁴⁹
 66. Mélius Sz. János jel. 1566.¹⁵⁰ czimlap hiányzik
 67. Ágenda Samarján 1650.¹⁵¹ Török János 50 f.
 68. Jurjevich Listi heroon¹⁵²
 69. Haller Pays¹⁵³
 70. Zvonarics Pápa nem pápa¹⁵⁴
 71. Manilius avec la sign. et rempli des autogr. de P. Burmann¹⁵⁵

1509; OSZK, Kt. Quart. Hung. 2079. f. 80r „25. Vespuccius műve Welt. Strassburg 1509. 120 Horowitz”. Ma a kubai nemzeti könyvtárban található. Pecsétek: „A M. N. Muzeum Könyvtára”; „Duplum Venditum e bibliotheca Musaei Nat. Hung.”; tulajdonosi bejegyzés: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. dec. 10én”; Olga Vega GARCÍA, *Curiosas xilografías de indígenas en los fondos raros y valiosos de la BNCJM*, Librinsula, 275. <http://www.bnjm.cu/noticias/2105/curiosas-xilografias-de-indigenas-americanos-en-un-rarisimo-libro-arcaico> [Letöltve: 2020. május 10.]

¹⁴² WALDSEEMÜLLER, Martin, *Globus mundi declaratio siue descriptio mundi et totius orbis terrarum. globulo rotundo comparati vt spera solida*, ex Argentina, Joannes Grüniger imprimebat, 1509; OSZK, Kt. Quart. Hung. 2079. f. 80r „26. Weltkugel Strassburg 1509. [120 Horowitz]”.

¹⁴³ Salernitano MASUCCIO, *Novellino* (Venezia, 1484; 1492). Talán eltévesztette az évszámot.

¹⁴⁴ *Romancero general, en que se continen todos los romances que andan impressos en las nueve partes de Romanceros*, En Medina del Campo, por Iuan Godinez de Milis, 1602. Spanyol, illetve portugál románcokat tartalmazó gyűjtemény második kiadása.

¹⁴⁵ 1574-ben két műve is megjelent. RMNY 346–347.

¹⁴⁶ Két kiadása is volt. RMNY 731; 1998.

¹⁴⁷ RMNY 156.

¹⁴⁸ RMK I. 1710; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „99. Zriny »Nemo me impune lacessit« 30 Sinai”.

¹⁴⁹ RMK I. 1441–1442; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. 80v „37. Gyöngyösi István Kemény János 1692. 20 Komáromy A.”

¹⁵⁰ RMNY 259; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. 80v [kihúзва]: „39. Ágenda Samarján 1650. additiont manuscrites 40 Döbrentej árv.”

¹⁵¹ RMNY 2341.

¹⁵² RMK III. 2685; OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „101. Jurjevich Listi herooov 60 Mis-kolczyné”.

¹⁵³ RMK I. 1273.

¹⁵⁴ RMNY 902.

¹⁵⁵ Még egy példányban? Lásd a 47. tételt. OSZK Kt., Quart. Hung. 2079. f. 85v „124. Manilius ad us. Delphini Ex rempli de not. autographus de Burmann 150 Capellini”.